

การบูชาพระธาตุเจดีย์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

THE WORSHIP OF THE BUDDHA'S RELICS AND STUPA IN BUDDHIST SCRIPTURE

พระครูพิมลธรรมมาภรณ์ (ศรีจันทร์กำ)¹PhrakhruPimondhammaporn (Srichankam)¹¹มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย¹Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding author e-mail: phrakhru.pimon@outlook.com

Received: 5 August 2020; Revised: 20 September 2020; Accepted: 25 November 2020

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาพระธาตุเจดีย์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา 2) ศึกษาการบูชาพระธาตุเจดีย์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร แล้วนำเสนอผลการวิจัยด้วยการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษาพบว่า พระธาตุเจดีย์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา คือ สิ่งก่อสร้างเป็นทรงสูง มียอดแหลม ซึ่งก่อไว้สำหรับบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือ พระอัฐิธาตุ (กระดูก) ของพระพุทธเจ้า เพื่อเป็นที่ระลึกการแก่การไปกราบสักการบูชาที่เป็นศูนย์รวมจิตใจ พระเจดีย์ในพระพุทธศาสนา แบ่งออกเป็น 4 ประเภทคือ (1) พระธาตุเจดีย์ (2) ธรรมเจดีย์ (3) อุเทสิกเจดีย์ (4) บริโภคเจดีย์ ความสำคัญของพระธาตุเจดีย์คือเป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุและเป็นสังเวชนียสถาน

การบูชาพระธาตุเจดีย์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา คือ การแสดงความเคารพนับถือหรือสักการะต่อพระพุทธเจ้า พระสงฆ์ และพระธรรม อันเป็นสิ่งที่ทรงคุณค่าต่อชีวิต เป็นการแสดงออกถึงความศรัทธาในสิ่งที่ตนเคารพนับถือ ด้วยสิ่งของบ้าง ด้วยการแสดงออกบ้าง ความสำคัญของการบูชา เป็นลักษณะของการยกย่องเชิดชูด้วยความบริสุทธิ์ใจ แสดงถึงคุณความดี การบูชาจึงเป็นสิ่งที่ทุกคนควรปฏิบัติต่อกัน เป็นการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืน สอนให้มนุษย์ทำการบูชาบุคคลที่ควรบูชาและวัตถุที่ควร ครอบบูชาพระรัตนตรัยยึดมั่นในคุณพระรัตนตรัยเป็นหลัก คุณค่าของการบูชาพระธาตุเจดีย์ มีดังนี้ (1) เป็นที่สักการะเคารพในฐานะถาวรวัตถุ (2) เป็นศูนย์รวมใจของชาวพุทธ (3) เป็นที่แสวงบุญและสักการะเคารพ (4) เป็นสัญลักษณ์การทำนุบำรุงและสืบทอดพระพุทธศาสนา (5) เป็นปูชนียสถานโบราณวัตถุของชาวพุทธ คุณค่าการบูชาเป็นเหตุให้เกิดขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมต่าง ๆ แสดงออกถึงการบูชาทางกาย วาจา และทางใจ เพราะทำให้ผู้ที่ทำการบูชาสักการะพระธาตุเจดีย์ได้รับความสุขกายสบายใจอยู่เสมอ

คำสำคัญ:

การบูชา,
พระธาตุเจดีย์,
คัมภีร์พระพุทธศาสนา

ABSTRACT

The objectives of this research article were to study: 1) the Buddha's relics and Stupa in the Buddhist scripture, and 2) worshipping the Buddha's relics and Stupa in the Buddhist scripture. This research was conducted based on Documentary Research Methodology and concluded with descriptive analysis.

The result of the study found that: The Buddha's relics and Stupa in the Buddhist scripture had was a tall spire containing the Buddha's relics or Atthidhatu (ash) for the memorial, worship and the center of public mind. The Buddhist pagoda was divided into four types: (1) Thatchedi, (2) Thammachedi, (3) udesikachedi and (4) Paribhoca Chedi. The importance of Thatchedi are a place of containing the Buddha's relics and the memorial building.

To worship Thatchedi in the Buddhist scripture was to present great respect to the Buddha, Sangha and Dhamma which had great value for life. It was the presentation of faith in the respected thing by means of things or the self-presentation. The importance of worship was a symbol of great respect and goodness from mind. The worship was important in a way that all persons should do it for each other. It was also a way of proceeding Buddhism further, instructing people to worship whatever they should do. The value of worshipping Thatchedi was (1) the respected place as the stable thing, (2) the center of the Buddhists' faith, (3) a place for making merit and worship, (4) a symbol of supporting and proceeding Buddhism and (5) the ancient thing for all Buddhists. The value of worship caused the rite, ceremonies, culture, presentation of worship through a body, speech and mind because it made worshipers get happy continuously.

Keywords:

*The Worship,
The Buddha's Relics
and Stupa,
Buddhist Scripture*

บทนำ

การบูชาเป็นหลักธรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งในพระพุทธศาสนา ที่สอนให้รู้จักบูชากราบไหว้บุคคลที่ควรบูชา สิ่งต่างๆ ที่ควรบูชา ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า ปุชา จ ปุชนียานํ เอตมมงฺคละมุตฺตมํ แปลว่า การบูชาบุคคลที่ควรบูชาเป็นมงคลอย่างสูงสุด (ขุ.ขุ. (ไทย) 25/9/8) มนุษย์มีการอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเป็นสังคม อาศัยอยู่บนโลกใบนี้ มีความเชื่อมีแนวความคิด ความเคยชิน ถ่ายทอดกันเป็นความรู้สึกให้กันและกัน จนกลายมาเป็นประเพณีสืบทอดกันต่อมา มนุษย์ทุกตัวตนมีสัญชาตญาณในการกลัวภัย อันตรายที่จะเกิดแก่ตนเอง ทรัพย์สินของตน เมื่อมีภัยอันตรายอันน่าสะพรึงกลัวเกิดขึ้น จึงเกิดมีความสะทกสะท้านลงใจ เพื่อความปลอดภัยในชีวิต เป็น

เหตุให้เกิดความเชื่อผีसांग นางไม้ เทวดา มีการบูชา อ้อนวอนเพื่อหวังให้ป้องกันรักษา ให้เกิดความปลอดภัย การอ้อนวอนบูชาเจ้าป่าเจ้าเขา ซึ่งเชื่อกันว่า มีเทวดาอยู่ทั่วไป (พระอริยานวัตร เหมอาจารย์เถระ, 2536, น. 5) ให้ปกป้องรักษาเพื่อที่ตนเองจะได้ปลอดภัยจากอันตรายต่างๆ มีการบูชากราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เข้าใจว่ามีอำนาจเหนือตน ให้ลดบันดาลสิ่งที่ตัวเองปรารถนาบ้าง การบูชาจึงมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ จนก่อให้เกิดความเชื่อและศาสนา ที่ใครไม่ควรลบหลู่ดูหมิ่น เพื่อเป็นการให้รู้คุณค่าของบุคคลหรือสิ่งของที่เรากำลังเกี่ยวข้องด้วย เพื่อให้มองเห็นคุณค่าความดีความสำคัญ และการปฏิบัติต่อบุคคลหรือสิ่งนั้นตามความเหมาะสมได้ด้วยความจริงใจ ทั้งจะก่อให้เกิดแนวทางการปฏิบัติต่อกันในทางที่ดีของสังคม ทั้งสามอย่างที่นำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ด้วย ดังนั้น การบูชาจึงถือว่าเป็นหลักธรรมที่สำคัญอีกข้อหนึ่งในทางพระพุทธศาสนา และเป็นมงคลสูงสุดอย่างหนึ่งในชีวิตของทุกคน (พระมหาหมวด สุภคณโม, 2547, น. 1)

พระพุทธเจ้าก่อนที่จะปรินิพพาน ได้ตรัสถึงคนที่ควรบูชา สิ่งที่ควรบูชาตลอดจนวิธีการบูชา เพื่อเป็นแนวทางสำหรับปฏิบัติสำหรับพระสงฆ์และประชาชนทั่วไป เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดสำหรับคนที่ทำการบูชา ในสภาพสังคมปัจจุบัน การบูชาเริ่มเปลี่ยนไปจากเดิมมาก คือ แทนที่จะบูชาเหมือนสมัยก่อน ที่มุ่งถึงการขอความเห็นอกเห็นใจ แต่กลับเป็นการขอร้องอ้อนวอนให้ช่วยเหลือ ให้มีโชคลาภวาสนาบ้าง ให้หายจากโรคไข้เจ็บบ้าง มุ่งผลเพียงรอภินิหารย์จากสิ่งที่ตนบูชาหรือที่ตนบูชาเท่านั้น อันเป็นผลให้เข้าใจถึงเนื้อแท้ของการบูชาอย่างแท้จริง การบูชาที่ถูกต้องนั้นย่อมเป็นผลให้กระทำการบูชาด้วยความเจริญก้าวหน้าในชีวิต ความเจริญ ความสุข เพราะผลของการบูชานั้นเอง ท่านเรียกว่า มงคล คือ ความดีงาม ส่วนการบูชาการกราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มองไม่เห็นตัว บางทีก็เป็นผีसांग เทวดา ซึ่งเป็นโอปปาติกะ ถ้าเป็นกลุ่มนิสัยไม่ดี หากใครไปบนบานศาลกล่าว ตกลงอะไรกับเขาไปแล้วไม่ทำตามสัญญา ก็อาจจะทำให้พวกนี้โกรธและทำร้ายได้ แต่ก็มีน้อยมาก นอกจากจะตาไม่ดีเท่านั้น ส่วนโอปปาติกะอีกกลุ่ม คือ พวกจิตใจสูง มีพรหมวิหารธรรม ไม่ทำร้ายใครแม้ใครจะผิดสัญญา ก็ไม่ทำร้ายให้ผลร้ายกับใคร เพราะฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่ามนุษย์ตั้งแต่โบราณมีความกลัวภัยที่เกิดจากธรรมชาติ เข้าใจว่ามีอิทธิพลเหนือตนเองนั้นจะสามารถช่วยเหลือให้พ้นภัยได้ และสามารถทำให้ตนเองประสบกับความโชคดีด้วย จากความเชื่อดังกล่าวได้พัฒนามาโดยลำดับซึ่งพระพุทธศาสนาก็มองในเรื่องนี้ว่า หากบูชาถูกต้องย่อมได้มงคล คือ บุคคลที่ควรบูชา สิ่งที่ควรบูชา เมื่อบูชาถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา ย่อมได้ความเจริญแก่ชีวิต แต่สภาพสังคมปัจจุบัน เปลี่ยนแปลงไปมาก การบูชาเริ่มมีแนวโน้มเปลี่ยนไปจากเดิม (พระมหาประสพฤกษ์ จารุวาโท (รัตนยงค์), 2550, น. 2) นิยมบูชาแบบขอร้องอ้อนวอนขออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนบูชาให้ช่วยเหลือโดยวิธีต่างๆ

อย่างไรก็ตาม ในสังคมของมนุษย์นั้น ย่อมมีการอยู่รวมกันอย่างเป็นกลุ่มก้อนหรือเป็นสังคม อาศัยอยู่บนโลกใบนี้ ต่างก็มีความเชื่อมีแนวความคิด ความเคยชิน ถ่ายทอดกันเป็นความรู้สึกให้กันและกัน จนกลายมาเป็นประเพณีสืบทอดกันต่อมา มนุษย์จึงสัญชาตญาณในการกลัวภัย อันตรายที่จะเกิดแก่ตน เมื่อมีภัยอันตรายที่น่าสะพรึงกลัวเกิดขึ้น จึงเกิดความสะทกสะท้านลงเลใจเพื่อความปลอดภัยในชีวิต อันเป็นเหตุให้เกิดความเชื่อผีसांग นางไม้ เทวดา มีการบูชา อ้อนวอนเพื่อหวังให้ป้องกันรักษา ให้เกิดความปลอดภัยการอ้อนวอนบูชาเจ้าป่าเจ้าเขา ซึ่งเชื่อกันว่า มีเทวดาอยู่ทั่วไปให้ปกป้องรักษาเพื่อที่ตนจะได้ปลอดภัยจากอันตรายต่างๆ จนเกิดมีการบูชากราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เข้าใจว่ามีอำนาจเหนือตน ให้ลดบันดาลสิ่งที่ตัวเองปรารถนาบ้าง การบูชาจึงมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ จนก่อให้เกิดความเชื่อและศาสนา ที่ใครไม่ควรลบหลู่ดูหมิ่นการบูชาเป็นหลักธรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งในพระพุทธศาสนา ที่สอนให้รู้จักบูชากราบไหว้บุคคลที่ควรบูชา สิ่งต่างๆ ที่ควรบูชา เพื่อเป็นการให้รู้คุณค่าของบุคคลหรือสิ่งของที่ตนบูชานั้นด้วย ผู้วิจัย จึงสนใจที่จะศึกษาการบูชาพระธาตุเจดีย์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เพื่อศึกษาพระธาตุเจดีย์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา และเพื่อศึกษาการบูชาพระธาตุเจดีย์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เพื่อเป็นแนวปฏิบัติที่เหมาะสมแก่พุทธศาสนิกชนโดยทั่วไป จนสืบทอด

ประเพณีสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา ประเทศชาติ สังคม และวงวิชาการต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพระธาตุเจดีย์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาการบูชาพระธาตุเจดีย์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

วิธีการดำเนินวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบศึกษาข้อมูลทางเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งมีลำดับขั้นตอนดังนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล

- ศึกษาข้อมูลชั้นปฐมภูมิจากเอกสาร เช่น พระไตรปิฎก และคัมภีร์อรรถกถาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ต้องการจะศึกษา

- ศึกษาข้อมูลชั้นทุติยภูมิจากเอกสารและรายงานการวิจัย เช่น งานเขียนที่เป็นผลงานทางวิชาการของท่านผู้รู้ในทางพระพุทธศาสนา

2. การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลจากแหล่งทั้งสองข้างต้นมาวิเคราะห์ แล้วนำเสนอในรูปการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytical Description) ประกอบกับพรรณนาแนวความคิดเห็นของผู้วิจัย แล้วสรุปผลของการศึกษาวิจัย และนำเสนอข้อมูลที่ได้มาแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย พบว่า

1. พระธาตุเจดีย์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

พระธาตุเจดีย์ หมายถึง สิ่งก่อสร้างหรือสถาปัตยกรรมที่อันเป็นสิ่งก่อสร้างเป็นทรงสูง มียอดแหลม ซึ่งก่อไว้สำหรับบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือเพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปหรือเพื่อเป็นที่ระลึก เพื่อควรแก่การไปกราบสักการบูชา โดยยกเอาสิ่งที่เป็นศูนย์รวมจิตใจ เจดีย์ที่มีความหมายตรงกับสถูป ก็คือ เจดีย์ประเภทธาตุเจดีย์ ซึ่งมีลักษณะเป็นสิ่งก่อสร้างในทางสถาปัตยกรรมเหมือนกับสถูป ดังนั้นสถูปกับเจดีย์ที่เป็นธาตุเจดีย์จึงใช้เรียกแทนกันได้ พระอรรถกถาจารย์ได้แบ่งประเภทของพระเจดีย์ในพระพุทธศาสนาออกเป็น 4 ประเภทคือ (1) พระธาตุเจดีย์ (2) ธรรมเจดีย์ (3) อุเทสิกเจดีย์ (4) บริโภคเจดีย์ พระธาตุเจดีย์นั้นในแต่ละยุคแต่ละสมัย ชาวเมืองได้มีการเคารพกราบไหว้ และนับถือพระเจดีย์ประเภทต่างๆ ที่แตกต่างกันตามกาลเวลาโดยแบ่งเป็นยุคสมัย เมื่อพระพุทธองค์ปรินิพพานแล้ว เหล่าพุทธบริษัทสาวกของพระองค์ได้บรรจุสิ่งที่เนื่องด้วยพระพุทธองค์ไว้เป็นพระเจดีย์ที่เคารพกราบไหว้ พระธาตุเจดีย์ เป็นเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าและพระสาวก ธรรมเจดีย์ เป็นเจดีย์ที่บรรจุพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า อุเทสิกเจดีย์ เป็นเจดีย์ที่สร้างค้อมหรือบรรจุใส่ บริโภคเจดีย์ เป็นเจดีย์ที่บรรจุใส่ หรือสร้างค้อม หรือบรรจุสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงเคยใช้สอย ในมหาปรินิพพานสูตร กล่าวถึงเหตุการณ์ต่างๆ ในการแบ่งพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าออกเป็น 8 ส่วนเท่าๆ ในพระคัมภีร์ฎปวงค์มีรายละเอียดของเหตุการณ์ต่างๆ ในการแบ่งพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้ามากกว่า และกล่าวอ้างไปทางเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์เช่นตอนที่ ท้าวสักกะจอมเทพ

ทรงหยิบเอาพระเขี้ยวแก้วจากผ้าโพกศีรษะของโพนพราหมณ์อัญเชิญไปบรรจุในผอบทองคำ แล้วนำขึ้นสวรรค์ประดิษฐานไว้ที่พระจุฬามณีเจดีย์

พระบรมสารีริกธาตุ หมายถึง พระอัฐิธาตุ (กระดูก) ของพระพุทธเจ้า พระผู้เป็นเลิศ ประเสริฐยิ่ง ระบุชื่อกระดูกส่วนนั้นๆ เช่น พระท้าวธาตุ เป็นต้น ประเภทของพระบรมสารีริกธาตุ คือ (1) พระบรมสารีริกธาตุที่แยกกระจายออกจากกัน เพื่อยังประโยชน์แก่มหาชนผู้นับถือ (2) พระบรมสารีริกธาตุที่ยังอยู่เป็นชิ้นสมบูรณ์ไม่แตกกระจายออกไป

ลักษณะของพระบรมสารีริกธาตุ มี 3 คุณลักษณะ คือ (1) มีรูปพรรณสัณฐานดุษฎีเมธิตพรรณ ผักกาดรวมทั้งสี่สน (2) มีรูปพรรณสัณฐานดุษฎีเมธิตข้าวสารหัก มีผิวขาวนวล (3) มีรูปพรรณสัณฐานดุษฎีเมธิตถั่วแตก (ถั่วเหลือง) และมีสีเหลืองดอกพิกุล ส่วนการแผ่ของพระบรมสารีริกธาตุไปยังประเทศต่างๆ เช่น ชาวพุทธศรีลังการู้ว่าพระบรมสารีริกธาตุนั้น มีความสำคัญยิ่ง เป็นมิ่งมงคลเท่ากับพระพุทธเจ้าเสด็จประทับอยู่ในลังกาทีเดียว ชาวพุทธไทยส่วนใหญ่นับถือพระบรมสารีริกธาตุเป็นปูชนียวัตถุและวัตถุมงคลที่สำคัญยิ่ง เป็นเครื่องส่งเสริมกำลังใจ โดยยึดเอาวัตถุมงคลที่อยู่ในสิ่งนั้นๆ

สำหรับความสำคัญของพระธาตุเจดีย์จึงมีประเด็นต่างๆ คือ (1) เป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ พระธาตุเจดีย์จำนวนมากที่สร้างขึ้นเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุนั้นมีความสำคัญยิ่งต่อพุทธศาสนิกชน เปรียบเหมือนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้ารวมถึงพระธรรมของพระองค์ซึ่งจะเป็นเมล็ดพันธุ์ที่นำความมีชีวิตกลับมาสู่สิ่งก่อสร้าง นอกจากนี้พุทธศาสนิกชนยังเชื่อว่า การมีจิตศรัทธาบูชาองค์สถูปเจดีย์ที่จะนำมาซึ่งความสุขแก่ชนเหล่านั้น (2) เป็นสังเวชนียสถาน ในมหาปริณิพพานสูตรกำหนดสถานที่ 4 แห่ง เป็นสังเวชนียสถานเมื่อพระองค์ปรินิพพานแล้ว ได้แก่ สถานที่ ประสูติ ตรัสรู้ แสดงพระปฐมเทศนา ปริณิพพาน สังเวชนียสถานทั้ง 4 แห่งนี้ ใช้เป็นที่ระลึกถึงพระพุทธเจ้า นอกจากนี้ยังมีสถานที่อีก 4 แห่งสำหรับชาวพุทธผู้จาริกแสวงบุญอีกด้วย สำหรับการสร้างสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุนั้นเป็นพุทธประสงค์ของพระพุทธเจ้าโดยตรง ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงตรัสกับพระอานนท์ให้สร้างสถูปไว้ที่ทางใหญ่สี่แพร่ง นอกจากนี้พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสเกี่ยวกับสังเวชนียสถาน 4 แห่ง ที่กุลบุตรผู้มีศรัทธาควรไปดูเพื่อระลึกถึงพระพุทธองค์ หลังจากพระพุทธองค์ดับขันธปรินิพพานแล้ว

2. การบูชาพระธาตุเจดีย์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

การบูชา หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงถึงความเคารพนับถือหรือสักการะบุคคลผู้ทรงคุณธรรม เช่น พระพุทธเจ้า พระสงฆ์ และพระธรรมวินัย อันเป็นสิ่งที่ทรงคุณค่าต่อชีวิต เป็นการบูชาที่แสดงออกถึงความศรัทธาในสิ่งที่ตนเคารพนับถือ ด้วยสิ่งของบ้าง ด้วยการแสดงออกบ้าง ความสำคัญของการบูชา เป็นลักษณะของการยกย่องเชิดชูด้วยความบริสุทธิ์ใจ เป็นหลักธรรมที่สำคัญอีกข้อหนึ่งในการประพฤติปฏิบัติของมนุษย์ในการอยู่ร่วมกันในสังคม เป็นการยอมรับนับถือคนดีคุณความดีของคนอื่นแล้วทำการบูชา การบูชาเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมาก เป็นการแสดงถึงคุณความดีการบูชาจึงเป็นสิ่งที่ทุกคนควรปฏิบัติต่อกัน การบูชาเป็นการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืน การบูชาเกิดจากความเชื่อของมนุษย์ที่เห็นธรรมชาติ เช่น ดวงอาทิตย์ ให้แสงสว่างแก่โลกมีคุณประโยชน์ต่อมนุษย์ สัตว์ และพืช จึงคิดว่า สิ่งเหล่านี้เป็นเทพเจ้าผู้ให้ หรือผู้สร้างขึ้นมา เมื่อตนปรารถนาความสุข หรือความสำเร็จ จึงบูชาอ่อนน้อม จากความเชื่อดังกล่าว ชี้ให้เห็นว่า มนุษย์ทั้งในอดีตและปัจจุบันได้ยึดถือปฏิบัติจนกลายมาเป็นศรัทธาที่มีอิทธิพลอยู่ในจิตใจของมนุษย์เรื่อยมา

พระพุทธศาสนาสอนให้มนุษย์เชื่อในเรื่องการกระทำของตนเอง ทั้งกรรมดี กรรมชั่ว เป็นผลให้มนุษย์ได้รับผลจากการกระทำของตนทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว เพราะสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นกำเนิด เป็นต้น สอนให้มนุษย์ทำการบูชาบุคคลที่ควรบูชาและวัตถุที่ควร ครอบงำบูชาพระรัตนตรัยยึดมั่นในคุณพระรัตนตรัยเป็นหลัก เพราะแม้แต่พระพุทธองค์ยังทรงบูชาสักการะนับถือและเคารพต่อ

พระธรรมและพระสงฆ์หรือแม้แต่สถานที่สำคัญๆ เช่น สังฆนิยสถานคือสถานที่ตั้งแห่งความสังเวชใจ 4 ตำบล คือ สถานที่ที่เถาตประสูติ ตรัสรู้ แสดงปฐมเทศนา และปรินิพพาน สถูปเจดีย์ นั้นชื่อว่า “ปูชนียสถาน” หรือสิ่งที่ควรบูชา ชื่อว่า “ปูชนียวัตถุ” ทั้ง 2 ประการรวมเรียกว่า “เจดีย์” ได้แก่ พระธาตุเจดีย์ คือ สถานที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ รวมทั้งบรรจุพระธาตุต่างๆ พระธาตุส่วนอื่นๆ ของพระพุทธเจ้า (นอกจากพระอัฐธาตุ) ได้แก่ พระเกศาธาตุ (ธาตุเส้นผม) พระหทัยธาตุ (พระธาตุส่วนหัวใจ) พระนหารุ (พระธาตุส่วนเอ็น) พระโลหิตธาตุ (พระธาตุส่วนโลหิต) พระบุพโพธาตุ (พระธาตุส่วนน้ำเหลือง) ฯลฯ

หลักการบูชาใหญ่ๆ ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทมีดังนี้ คือ (1) การบูชาพระพุทธเจ้าและความสำคัญของพระพุทธเจ้า (2) การบูชาพระธรรม และความสำคัญของพระธรรม (3) การบูชาพระสงฆ์และความสำคัญของพระสงฆ์ วิธีการบูชา มี 2 ประการ คือ (1) อามิสบูชาการบูชาด้วยวัตถุสิ่งของ (2) ปฏิบัติบูชาการบูชาด้วยการปฏิบัติตามคำสอน

คุณค่าของการบูชาพระธาตุเจดีย์ มีดังนี้ (1) เป็นพระธาตุเจดีย์เป็นที่สักการะเคารพในฐานะถาวรวัตถุ/สถาน พระธาตุเจดีย์เป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้า เป็นสัญลักษณ์แห่งการเคารพ การนับถือ การกราบไหว้อันศักดิ์สิทธิ์ เพราะสิ่งที่บรรจุอยู่ข้างในพระเจดีย์ เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าและพระอรหันตสาวกของพระพุทธเจ้า (2) เป็นพระธาตุเจดีย์เป็นศูนย์รวมใจของชาวพุทธ ปัจจุบันนี้เมื่อถึงเทศกาลไหว้พระธาตุเจดีย์ชาวพุทธทั่วไปก็พร้อมใจกันไปนมัสการพระธาตุเจดีย์ในการบำเพ็ญบุญไม่ได้ขาด (3) เป็นพระธาตุเจดีย์เป็นที่แสวงบุญและสักการะเคารพของประชาชนทั่วไป เพราะในทุกภูมิภาคของประเทศไทยทางวัดก็จะมีประเพณีการบูชาพระธาตุเจดีย์ในทุกๆ ปี (4) พระธาตุเจดีย์เป็นสัญลักษณ์การบำรุงและสืบทอดพระพุทธศาสนา เพราะในตำนานพระธาตุเจดีย์แทบทุกฉบับจะบรรยายถึงการบำรุงปฏิสังขรณ์พระธาตุเจดีย์และการสืบทอดพระพุทธศาสนา ในแต่ละสมัยของเจ้าผู้ครองนครทุกพระองค์ (5) เป็นพระธาตุเจดีย์เป็นปูชนียสถานโบราณวัตถุของชาวพุทธ เพราะตำนานพระธาตุเจดีย์ยังเป็นบันทึกประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นได้จารึกประเพณีพระพุทธศาสนาและขนบธรรมเนียมท้องถิ่นไว้อย่างทรงคุณค่า

คุณค่าทางจริยธรรมนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ เพราะการบูชาเป็นเหตุให้เกิดขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมต่างๆ มากมายในสังคมไทย เพราะมีการแสดงออกถึงการบูชา ทางกาย วาจา และทางใจ โดยการเรียนรู้จักบูชา สักการะ เคารพ บุคคลที่ควรบูชา มีพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ พระปัจเจกพระพุทธเจ้า ปิตามารดา ครูอาจารย์ พื้นฐานที่สำคัญในการสร้างความรู้สึกรัก จิตสำนึก ในการบูชาสักการะก็คือศील และวินัย เมื่อทุกฝ่ายมีศीलและวินัยเป็นหลักปฏิบัติ เป็นเครื่องเตือนจิตใจ ย่อมทำให้รู้จักตระหนักถึงคุณค่าของตน ผู้อื่น และสิ่งอื่น อันเป็นการแสดงออกถึงการบูชา สักการะ เคารพนับถือ ให้เกียรติซึ่งกันและกันนั่นเอง

อภิปรายผล

จากการศึกษาพระธาตุเจดีย์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา พบว่า พระธาตุเจดีย์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา คือ สิ่งก่อสร้างเป็นทรงสูง มียอดแหลม ซึ่งก่อไว้สำหรับบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือพระอัฐธาตุ (กระดูก) ของพระพุทธเจ้า เพื่อเป็นที่ระลึกควรแก่การไปกราบสักการะบูชาที่เป็นศูนย์รวมจิตใจ พระเจดีย์ในพระพุทธศาสนา แบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ (1) พระธาตุเจดีย์ (2) ธรรมเจดีย์ (3) อุเทสิกเจดีย์ (4) บริโภคเจดีย์ ความสำคัญของพระธาตุเจดีย์จึงมีประเด็นต่าง ๆ คือ (1) เป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ (2) เป็นสังฆนิยสถาน ซึ่งสอดคล้องกับ น. ณ ปากน้ำ (2529, น. 57) กล่าวในพจนานุกรมศิลป์ ไว้ว่า พระธาตุเจดีย์ หมายถึง สิ่งก่อสร้างหรือสถานที่เคารพนับถือ ก่อเป็นทรงสูง ยอดแหลม ถ้ามีทรงระฆังกลมใหญ่เกือบติด

พื้น เรียกว่า เจดียย์แบบลังกา ถ้าเป็นเจดียย์ฐานสี่เหลี่ยมมีย่อมุมไม้สิบสอง เรียกว่า เจดียย์สี่เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง ถ้าเป็นเหลี่ยม 8 ทิศ เรียกว่า เจดียย์แปดเหลี่ยม ถ้ามีย่อมุมมากที่หน้ากระดานหลายชั้นหลายเชิง เรียกว่า เจดียย์ย่อเก็จ เป็นการจัดประเภทของพระธาตุเจดียย์ตามทัศนะของนักโบราณคดี

ส่วนการบูชาพระธาตุเจดียย์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนานั้น พบว่า การบูชาพระธาตุเจดียย์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา คือ การแสดงความเคารพนับถือหรือสักการะต่อพระพุทธรูป พระสงฆ์ และพระธรรม อันเป็นสิ่งที่ทรงคุณค่าต่อชีวิต เป็นการแสดงออกถึงความศรัทธาในสิ่งที่ตนเคารพนับถือ ด้วยสิ่งของบ้าง ด้วยการแสดงออกบ้าง ความสำคัญของการบูชา เป็นลักษณะของการยกย่องเชิดชูด้วยความบริสุทธิ์ใจ แสดงถึงคุณความดี การบูชาจึงเป็นสิ่งที่ทุกคนควรปฏิบัติต่อกัน เป็นการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืน สอนให้มนุษย์ทำการบูชาบุคคลที่ควรบูชาและวัตถุที่ควร ควรบูชาพระรัตนตรัยยึดมั่นในคุณพระรัตนตรัยเป็นหลัก หรือแม้แต่สถานที่สำคัญๆ เช่น สังฆเวณียสถานคือสถานที่อันเป็นที่ตั้งแห่งความสังเวชใจ 4 ตำบล วิธีการบูชา มี 2 ประการ คือ 1) อามิสบูชาการบูชาด้วยวัตถุสิ่งของ 2) ปฏิบัติบูชาการบูชาด้วยการปฏิบัติตามคำสอน คุณค่าของการบูชาพระธาตุเจดียย์ มีดังนี้ (1) เป็นที่สักการะเคารพในฐานะถาวรวัตถุ (2) เป็นศูนย์รวมใจของชาวพุทธ (3) เป็นที่แสวงบุญและสักการะเคารพ (4) เป็นสัญลักษณ์การบำเพ็ญและสืบทอดพระพุทธศาสนา (5) เป็นปูชนียสถานโบราณวัตถุของชาวพุทธ คุณค่าการบูชาเป็นเหตุให้เกิดขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมต่างๆ แสดงออกถึงการบูชา ทางกาย วาจา และทางใจ เพราะทำให้ผู้ที่ทำการบูชาสักการะพระธาตุเจดียย์ได้รับความสุขกายสบายใจอยู่เสมอ ซึ่งสอดคล้องกับ พระมหาสมชาย ธีรภาโส (บุญเกลี้ยง) (2546, น. ก) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความเชื่อเรื่องพระบรมสารีริกธาตุในสังคมไทย” สรุปได้ว่า พุทธศาสนิกชนมีความเชื่อว่าพระบรมสารีริกธาตุสูงยิ่ง และเชื่อมั่นในอานุภาพของพระบรมสารีริกธาตุที่ประดิษฐานอยู่ในพระสถูปเจดียย์ผู้มีพระบรมสารีริกธาตุไว้สักการบูชาจะมีความสุขความเจริญในชีวิต ดังนั้นพุทธศาสนิกชนจึงพยายามปฏิบัติตนให้บริสุทธิ์เพื่อบูชาพระบรมสารีริกธาตุ เพราะความเชื่อว่าพระบรมสารีริกธาตุเป็นสิ่งแทนองค์พระพุทธรูป และยังสอดคล้องกับ ศักดิ์ชัย สายสิงห์ (2556, น. 7) กล่าวในหนังสือ ศิลปะล้านนา ไว้ว่า ตำนานพระธาตุเจดียย์เป็นการบันทึกประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นได้จารึกประเพณีพระพุทธศาสนาและขนบธรรมเนียมท้องถิ่นไว้อย่างทรงคุณค่า องค์พระธาตุเจดียย์ยังเป็นโบราณวัตถุไว้ให้ชนได้ศึกษาเกี่ยวกับศิลปะทางสถาปัตยกรรมที่ประณีตค่ามีได้ ทั้งยังเป็นปูชนียสถานอันเป็นสัญลักษณ์ของเมือง และเกี่ยวเนื่องกับเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์ไทย พระธาตุเจดียย์เป็นโบราณวัตถุและหลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญ ที่สามารถเชื่อมโยงพัฒนาการวัฒนธรรมของชุมชนได้เป็นอย่างดี

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

1. สรุปผลการวิจัย

พระธาตุเจดียย์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา คือ สิ่งก่อสร้างเป็นทรงสูง มียอดแหลม ซึ่งก่อไว้สำหรับบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือ พระอัฐิธาตุ (กระดูก) ของพระพุทธรูป เพื่อเป็นที่ระลึกควรแก่การไปกราบสักการะบูชาที่เป็นศูนย์รวมจิตใจ พระเจดียย์ในพระพุทธศาสนาออกเป็น 4 ประเภท คือ (1) พระธาตุเจดียย์ (2) ธรรมเจดียย์ (3) อุเทศิกเจดียย์ (4) บริโภคเจดียย์ ความสำคัญ of พระธาตุเจดียย์จึงมีประเด็นต่างๆ คือ (1) เป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ (2) เป็นสังฆเวณียสถาน

การบูชาพระธาตุเจดียย์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา คือ การแสดงความเคารพนับถือหรือสักการะต่อพระพุทธรูป พระสงฆ์ และพระธรรม อันเป็นสิ่งที่ทรงคุณค่าต่อชีวิต เป็นการแสดงออกถึงความศรัทธาในสิ่งที่ตนเคารพนับถือ ด้วยสิ่งของบ้าง ด้วยการแสดงออกบ้าง ความสำคัญของการบูชา เป็นลักษณะของการยกย่องเชิดชูด้วยความบริสุทธิ์ใจ แสดงถึงคุณความดี การบูชาจึงเป็นสิ่งที่ทุกคนควรปฏิบัติต่อกัน เป็นการสืบทอดอายุ

พระพุทธศาสนาให้ยั่งยืน สอนให้มนุษย์ทำการบูชาบุคคลที่ควรบูชาและวัตถุที่ควร บูชาบูชาพระรัตนตรัยยึดมั่น ในคุณพระรัตนตรัยเป็นหลัก หรือแม้แต่สถานที่สำคัญๆ เช่น สังฆเวณียสถานคือสถานที่อันเป็นที่ตั้งแห่งความ สังฆใจ 4 ตำบล วิธีการบูชา มี 2 ประการ คือ (1) อามิสบูชาการบูชาด้วยวัตถุสิ่งของ (2) ปฏิบัติบูชาการบูชา ด้วยการปฏิบัติตามคำสอน คุณค่าของการบูชาพระธาตุเจดีย์ มีดังนี้ (1) เป็นที่สักการะเคารพในฐานะถาวรวัตถุ (2) เป็นศูนย์รวมใจของชาวพุทธ (3) เป็นที่แสวงบุญและสักการะเคารพ (4) เป็นสัญลักษณ์การทำนุบำรุงและ สืบทอดพระพุทธศาสนา (5) เป็นปูชนียสถานโบราณวัตถุของชาวพุทธ คุณค่าการบูชาเป็นเหตุให้เกิด ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมต่าง ๆ แสดงออกถึงการบูชา ทางกาย วาจา และทางใจ เพราะทำให้ผู้ที่ ทำการบูชาสักการะพระธาตุเจดีย์ ได้รับความสุขกายสบายใจอยู่เสมอ

2. ข้อเสนอแนะ

2.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ควรมีการกำหนดนโยบายและปลูกฝังวัฒนธรรมการกราบ การไหว้ ให้คนรุ่นหลังได้เห็นคุณค่า มากกว่านี้ เพราะนับตั้งแต่วัฒนธรรมต่างชาติหลั่งไหลเข้ามาสู่สังคมไทย ทำให้คนไทยเริ่มจะลืมวัฒนธรรมการ กราบ การไหว้ที่งดงามของตนไปเสียแล้ว ควรมีนโยบายในการส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนไทยและประชาชน ทั่วๆ ไปได้รับการเรียนรู้ถึงเรื่องการบูชาและแสดงออกถึงการบูชาบุคคลหรือสิ่งที่มีคุณ ควรส่งเสริมการยกย่อง สรรเสริญ และให้เกียรติกันแก่ผู้ปฏิบัติตามหลักการบูชา เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว และสังคม ควรมีการออกกฎหมายและบทลงโทษที่เหมาะสมแก่ผู้ที่ไม่เอื้อยบย่ำ ลบลู่ ดุหมั่นศาสนสถานหรือ สิ่งที่เป็นที่สักการะ เคารพ บูชา ของคนในสังคม ให้เด่นชัดและจริงจังกว่านี้

2.2 ข้อเสนอแนะด้านการวิจัยครั้งต่อไป

1. ศึกษาวิวัฒนาการ ความเป็นมาของการบูชาศาสนสถานและรูปเคารพทั้งฝ่ายตะวันตกและ ตะวันออก
2. ศึกษาวิเคราะห์การตีความหลักพุทธธรรมที่ปรากฏอยู่ในพุทธศิลป์ขององค์พระธาตุต่างๆ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

เอกสารอ้างอิง

- น. ณ ปากน้ำ. (2530). *พจนานุกรมศิลป์*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- พระมหาประสพฤกษ์ จารุวาโท (รัตนยงค์). (2550). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องการบูชาใน พระพุทธศาสนา*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- พระมหาสมชาย ธีรภาโส (บุญเกลี้ยง). (2546). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องพระบรมสารีริกธาตุใน สังคมไทย*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- พระมหาหมวด สุกกธมโม. (2547). *การศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องความเคารพในพระพุทธศาสนา*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- พระอริยานุวัตร เขมาจารีเถระ. (2536). *คติความเชื่อของชาวอีสาน*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง กรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2556). *ศิลปะล้านนา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มติชน.